

Uusmedian nousu ja (t)uho? – sisäistä kritiikkiä

[...] the "new economy" appears less like a new economy than like an old economy that has access to a new technology. Even the phrases "new economy" and "old economy" are rapidly losing their relevance, if they ever had any. The old economy of established companies and the new economy of dot-coms are merging, and it will soon be difficult to distinguish them.

– Michael E. Porter: "Strategy and the Internet" (2001, 78)

Viime kevään pääsiäispyhät tarjosivat suomalaiselle tv-yleisölle poikkeuksellisen purevaa viihdettä. Roope Lehtisen tuottama, Timo Varpion käsikirjoittama ja Saara Saarelan ohjaama *Kultakuume.com* oli piristävää ja (itse)ironista katsottavaa – ainakin meille, jotka olemme seuranneet läheltä viime vuosien lennokasta teknologiaretoriikkaa, IT-kiimaa ja dotcom-huumaa.

Uusmedian ja Internet-tekniikan autuuteen uskovan Brainlab-yrityksen (anti)sankareiden kohellus sopikin mainiosti kevään 2001 ajankuvaksi. TV-käsikirjoittajien lisäksi myös tutkijat ja talousgurut ovat viime aikoina jyrähtäneet ja asettaneet muodikkaat iskusanat kriittisen katseen alle. Niin Internet-teknologiaa, uusmediaa, digitaalista kulttuuria kuin "uutta talouttakin" (*the new economy*) kohtaan on esitetty perusteltua arvostelua. Hyvä niin, mutta asiassa on myös nolo jälkiviisastelun maku. Näin lamauhan ja taantumana alla sekä IT-yhtiöiden kursien romahtaessa jälkiviisaus on liiankin helppoa.

Monet tieteenharjoittajat ovat arvostelleet tietoyhteiskuntaan, informaatio-aikaan ja digitaaliseen teknologiaan liittyvää hybristä sekä ylisuuria puheita jo pidempään. Visio on usein ollut lähellä hallusinaatiota, he muistuttavat. Johdonmukaisina suomalaisessa kontekstissa pidän mm. Tarmo Malmbergin, Helena Tapperin sekä itseni esittämiä kriittisiä varauksia ja argumentteja (mm. *Kiasman Media, millennium, Zeitgeist* -seminaarin yhteydessä 30.10.99). Taloudellinen ja teknologinen determinismi sekä niiden motivoima infantiili retoriikka on ollut viime vuosien "Nokia-Suomessa" häiritsevän voimakasta.

Kiinnostava ja monella tapaa positiivinen piirre ajankohtaisessa teknologia-keskustelussa on se, että rajua kritiikkiä on alettu esittää myös "sisältöpäin", business-gurujen ja liiketaloustieteilijöiden suusta. Yhtenä virstanpylväänä voi tässäkin asiassa pitää viime kevättä, jolloin arvostettu ja maailmankuulu professori Michael E. Porter julkaisi *Harvard Business Review*'ssa kauan odotetun Tuomionsa. "Strategy and the Internet" -otsikolla kirjoittanut Porter summaa po. artikkelissa viime vuosien kehitystä, ylilyönnejä ja konkurssiaaltoa. Porterin artikkelin – jota voi suositella lämpimästi muillekin kuin "Brainlabien" johdolle – väliotsikot puhuvat kylmää mutta odotettua kieltään: "Distorted Market Signals", "A Return to Fundamentals", "The Myth of the First Mover", "The Absence of Strategy", "The End of the New Economy" ...

Ajat ja tilanteet ovat muuttuneet lyhyessä ajassa dramaattisesti. Nykynäkökulmasta on suorastaan henkeäsalpaavaa se, miten nopeasti viime vuosien teknologiset ja teknokulttuuriset iskusanat ovat syntyneet ja niihin liittyvät prosessit

muuttuneet. Paul Virilion dromologiaoppeja mukaillen voisi kulttuurin ja yhteiskunnan yleisen *kiihtymisen* sanoa vaikuttaneen kehitykseen. Beckin, Giddensin ym. perinteessä pitäisi puolestaan korostaa *riskien* merkityksen kasvua nyky-yhteiskunnassa.

Palatkaamme Porteriin. Arvostettu ja usein kuunneltu strategiaguru pitää luonnollisena Internetiin kohdistunutta "hypeä", ylisuuria odotuksia sekä pääomapiirien halukkuutta tehdä tyhmiäkin investointipäätöksiä. Teknokapitalistit, yritysjohtajat, poliittiset päättäjät, joukkoviestimet ym. – sanalla sanoen: aikamme "henki" (*Zeitgeist*) – on kuitenkin sortunut ainakin yhteen kohtalokkaaseen virheeseen: ahneuteen ja vauhtihulluuteen.

Internet on erittäin tärkeä uusi teknologia. Ei ole yllättävää, että yrittäjät, johtajat, rahoittajat sekä bisnestarkkailijat ovat kiinnittäneet siihen niin paljon huomiota. Yleisen innostuksen keskellä monet ovat olettaneet, että Internet muuttaa kaiken – tehden kaikki yrityksiä ja kilpailua koskevat vanhat säännöt tarpeettomiksi. Tämä voi olla luonnollinen mutta samalla vaarallinen reaktio. Se on johtanut monet yhtiöt, dot-comit ja viranhaltijat tekemään huonoja päätöksiä, jotka ovat jäytäneet toimialojen attraktiivisuutta sekä kaivaneet maata kilpailu-etuja alta.

(Porter 2001, 63)

Selvitäkseen uusmedia-alan turbulenssissa ja paraikaa käynnissä olevassa höykytyksessä Porter penää dotcomeilta ja Internet-yhtiöiltä selvää strategiaa, hybridimäisiä arvoketjuja sekä ylipäättään terveen järjen käyttöä ja perinteisten liiketoiminnan lainalaisuuksien tunnustamista. "Exitä" ja äkkirikastumista lyhyessä ajassa tavoittelevien tarinastudioiden (joiden "liiketoiminta" on perustunut lennokkaisiin ja infantiileihin visioihin, näyttäviin PowerPoint-esityksiin sekä sijoituspääoman keräämiseen venture-kapitalisteilta) aika lienee ainakin hetkeksi ohitse. Soneran ja muiden teleyhtiöiden vaikeudet muistuttavat harkintakyvyn pettäneen ja vauhtihulluuden iskeneen myös (semi)valtiollisiin toimijoihin – ei vähiten kohtalokkaaksi käyneiden 3G-investointien yhteydessä.

Kehitys kehittyi, edistys edistyy? Ja Bob Dylanin sanoin: ajat muuttuvat. Reilu vuosi sitten alkoi IT- ja uusmedia-alan sisäinen ryhtiliike sekä aikaisempaa kuralaisempi työnteko (mikä onkin ollut monelle luovan ja löysän "hackerietikan" omaksuneelle brainlabilaiselle suhteellisen uusi kokemus). Muutoksen tuulet tuntuvat selvinä ja konkreettisina. Lainatakseni yhä Porterin avaintekstiä:

Jotkut yhtiöt ovat esimerkiksi hyödyntäneet Internet-teknologiaa siirtäkseen kilpailun ytimen pois laadusta, ominaisuuksista ja palvelusta hintaan – aiheuttaneen näin koko toimialalle vaikeuden tehdä voittoa. Toiset ovat menettäneet tärkeitä omistuksellisia etuja ryntäämällä harhaanjohdettuihin partneruuksiin ja ulkoistamalla suhteitaan. Viime aikoihin saakka vääristyneet markkinasignaalit ovat hämärtäneet näiden toimien aiheuttamat negatiiviset vaikutukset. Nyt seuraukset ovat kuitenkin tulossa ilmeisiksi.

(Porter 2001, 63-64)

The Economist kommentoi IT-bisneksen turbulentsia tilannetta viime huhtikuun numerossaan otsikolla "Easy.com, easy.go". Aikaisemmin maksuttomina tarjotut dotcom-palvelut yrittävät parhaansa mukaan generoida tuloja siirtämällä ilmaisupalveluja maksullisiksi. Tämä ei ole helppoa. Oikeastaan vain kaikenkarvaiset pornopalvelut sekä *Wall Street Journalin* online-versio ovat saaneet nettimassat maksamaan. Merkittävä osa viime vuosina syntyneistä dotcomeista sulkeekin pian virtuaaliset ovensa tai päättyy perinteisten "vanhan talouden" yritysten omistukseen, kunhan yhtiöiden arvostus on pudonnut tarpeeksi.

On korostettava, että saneerauksista, restrukturoinnista ja konsolidoitumisesta huolimatta Internet-teknologian, uusmedian tai digitaalisen kulttuurin kehitys

ei suinkaan ole tiensä päässä – pikemmin päinvastoin! Sekä teknofiilinen vallankumousretoriikka että ylikyyninen kulttuuripessimismi unohtavat usein, että media ja teknologia kehittyvät pikemmin *evoluution* kuin *revoluution* kautta. Ylimääräinen ilma on puhkaistu Internet- ja uusmediakuplasta pois. Tämä on tervehdyttänyt niin (akateemista ja populaaria) keskustelua kuin (yksityisen ja julkisen sektorin) linjauksia sekä strategista päätöksentekoa.

Yksi avainkysymys kuuluu: mikä on ”uusmediahörhöilyn” viestintäpoliittinen tulevaisuus? Millä strategialla ja arvoperustalla virtuaaliyliopistoa, etäopetusta jne. koskevia hankkeita käynnistetään ja ylläpidetään jatkossa? Miten kasvatukselliset arvot ja mediapoliittiset ihanteet määritellään? Korvaavatko *eLearning* ja *mLearning* koulutunnit ja kirjastolaitoksen – sivistysyliopistosta nyt puhumattakaan? Kaiken kaikkiaan sanoisin, että olennaista on nähdä metsä puilta: pitkällä tähtäimellä maailma on muuttumassa digitaaliseksi, mutta myös analoginen perinne voi hyvin. ”Kirja versus Internet”, ”analoginen versus digitaalinen” sekä ”luento-opetus versus verkkofoorumit” -tyyppiset mustavalkoiset dikotomiat eivät edesauta sen enempää mediakulttuurin tutkimusta kuin viestintäteknologista kehitystyötäkään.

Uutta taloutta voi provokatiivisesti kuvata myös ”rivoksi taloudeksi”. Uuden talouden teoriaa, problematiikkaa ja ylilyöntejä on tarkastellut kiinnostavasti mm. Titti Myllynen keväällä valmistuneessa gradussaan ”*Uusi talous*” osana *globalisaatiota ja informaatioyhteiskuntaa. Käsitteiden, keskustelun ja teorioiden kriittinen tarkastelu*. Hämmennys, innostus ja lukuisat kysymysmerkit kuuluvat kiinteästi nollaluvun aikaistajuntaan. Erik Allardtiin viitaten Myllynen toteaa, että nykyaikainen teknologiaretoriikka aiheuttaa ihmisille vaikeuksia hahmottaa, mitä yhteiskunnassa on oikeasti tapahtunut ja tapahtumassa.

Minne matka, *Zeitgeist*? Ajat ovat haasteelliset ja jännittävät. Jonkinlainen yleisempi käänne on uusmedian ja uuden talouden lyhyessä historiassa ilmeisesti tapahtumassa. Eräänlaisena loppulauseena onkin mielekästä siteerata Porterin edellä mainittua artikkelia. Vaikka strategiaguruna tunnetun professorin tuomio on kirjoitettu liiketalouden näkökulmasta, sisältää sen viesti yleisempää pätevyyttä myös kansantalouden, yhteiskunnallisen päätöksenteon ja lähivuosien skenaariotyön kannalta.

On tullut aika kirkastaa näkemys Internetistä. Meidän tulee siirtyä pois ”Internet-teollisuutta”, ”e-business-strategioita” sekä ”uutta taloutta” koskevasta retoriikasta ja lähestyä Internetiä sellaisena kuin se loppujen lopuksi on: paljon mahdollistava teknologia ja vakuuttava työkalukokoelma, jota voidaan hyödyntää viisaasti tai epäviisaasti miltei jokaisella toimialalla ja osana miltei jokaista strategiaa. Meidän tulee kysyä perustavat kysymykset: Kenelle koituvat Internetin aikaansaamat taloudelliset hyödyt? Meneekö kaikki arvo asiakkaille vai voivatko yhtiöt napata osan siitä? Mikä on Internetin vaikutus elinkeinorakenteeseen? Kasvattaako vai kutistaako se voittopottia? Ja mikä on sen vaikutus strategiaan? Vahvistaako vai heikentääkö Internet yritysten kykyä saavuttaa kestäviä etuja suhteessa kilpailijoihinsa?

(Porter 2001, 64)

Kirjallisuus

Inkinen, Sam (1999)

The Internet, ”Data Highways” and the Information Society. A Comment on the Rhetoric of the Electronic Sublime. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.), *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 243-290.

Myllynen, Titti (2001)

”Uusi talous” osana globalisaatiota ja informaatioyhteiskuntaa. Käsitteiden, keskustelun ja teorioiden kriittinen tarkastelu. Helsingin yliopisto: Yleisen valtio-opin yleisen linjan pro gradu -tutkielma.

Porter, Michael E. (2001)

Strategy and the Internet. *Harvard Business Review*. March 2001, 63-78.